

фитоценоотический, фитоисторический, топонимический. Установлено 10 высотных поясов растительности, в которых рекомендовано изучать сукцессионные процессы, предопределенные изменением климата. Определено позитивные и негативные экологические последствия влияния потепления климата на динамику лесных формаций.

Ключевые слова: биосфера, сукцессии, мониторинг, вегетационные степени.

Stoyko S.M. Potential ecological consequences of global climate warming in forest ecosystems of Ukrainian Carpathians

Potential methodological approaches of studying the effect of climate warming (biological, regeneration tests, chorological, phytocoenological, phytohistorical, toponomical) on the dynamic of forest ecosystems have been considered. Then altitude vegetation belts used for investigation of succession processes were determined. Positive and negative consequences of the effect of global climate warming on the dynamic of forest ecosystems were defined.

Keywords: biosphere, succession, monitoring, vegetation belts.

УДК 332.14 ***Аспір. Г.М. Сторожук¹. – Львівський НУ ім. Івана Франка***

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКІ МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Обґрунтовано потребу розроблення та запровадження стратегії сталого розвитку на загальнодержавному та місцевому рівнях. Здійснено порівняльний аналіз організаційно-управлінських механізмів реалізації стратегії сталого розвитку у деяких європейських країнах. Виявлено загальні ефективні організаційно-управлінські механізми та основні проблеми на шляху розроблення та реалізації стратегії сталого розвитку.

Ключові слова: стратегія, сталий розвиток, просторовий розвиток, інструменти, організаційно-управлінські механізми реалізації стратегії сталого розвитку.

Сучасні глобальні та регіональні природно-техногенні ресурсно-екологічні трансформації зумовили актуальність пошуку рішень цілої низки проблем, таких як деградація ресурсно-екологічного потенціалу Землі, нерівноважні флуктуації (стійкі нехарактерні зміни) клімату тощо. Сьогодні величезними є масштаби антропогенного тиску на навколишнє природне середовище. Стрімке зростання населення, розвиток промисловості, інтенсифікація сільського господарства, застосування екологічно небезпечних технологій призвели до негативних природних трансформацій, що своєю чергою завдає руйнівної дії економіці, стану біосфери та здоров'ю населення планети.

Розвиток індустріальних технологій перетворив антропогенний вплив на навколишнє природне середовище в явище планетарного масштабу. Техногенний тиск на природу наблизився до межі стійкості біосфери, а за деякими параметрами навіть перевищив його, про що свідчать прояви деструкції біосфери. Незворотне кількісне та якісне збідніння біосфери спричинене різким скороченням площі природних непорушених екосистем, їх деградацією, зменшенням біологічної різноманітності (табл.).

¹ Наук. керівник: проф. Л.С. Гринів, д-р екон. наук – Львівський НУ ім. Івана Франка

Табл. Показники економічного зростання і скорочення природно-ресурсного потенціалу біосфери планети в ХХ ст. [1, с. 16]

Показник	Одиниця виміру	Початок століття	Кінець століття
Валовий світовий продукт	млрд дол./год.	60,0	25000,0
Енергетична потужність техносфери	тВт	1,0	14,0
Чисельність населення	млрд осіб	1,6	6,0
Споживання прісної води	км ³ / год.	360,0	5000,0
Споживання первинної продукції біоти	%	1,0	12,0
Площа лісів	млн км ²	57,5	49,0
Площа пустель	млн км ²	-	23,0
Скорочення числа видів	%	-	20,0
Площа суші, зайнятої техносферою	%	17,0	30,0
Ризик техногенного ураження людей	%	0,5	2,5

Нова етична парадигма повинна зумовлювати формування нової системи цінностей. Найважливішими складниками такої парадигми є інтегрований еколого-економічний підхід до оцінювання природних та техногенних трансформацій; взаємозв'язок екосистем і форм життя, а також взаємозумовленість екологічних і соціально-економічних підсистем; цінність біологічного, соціального та іншого різноманіття; повага до традиційних форм власності та корінних народів; гарантія можливостей благоустрою мешканців планети та майбутніх поколінь. Екологічна криза на сьогодні насамперед виявляється у зростанні загальної ентропії, спрощенні системи "природа – людство".

Дискусії щодо методичних та методологічних підходів до реалізації стратегії сталого розвитку та проблем сталості не припиняються вже майже півстоліття. Будь-яка перспектива розвитку завжди пов'язана зі сталим розвитком. Важливо брати до уваги не просто сталий розвиток, а й просторове його розуміння. Просторове сприйняття сталого розвитку має бути закладене у більшість уявлень щодо сталості. Стале функціонування та розвиток соціо-еколого-економічного простору Землі забезпечується зв'язками між його елементами та прагненням кожного з них до сталості.

У 2000 р. Європейська Конференція Міністрів Регіонального Планування у Ганновері затвердила "Керівні принципи сталого просторового розвитку Європейського континенту" ("Guiding Principles of Sustainable Spatial Development of the European Continent" European Conference of Ministers responsible for Regional Planning (CEMAT)). Саме ці принципи повинні бути закладені в основу під час розроблення та реалізації стратегії сталого розвитку. Основними принципами реалізації стратегії сталого розвитку є:

- довготермінове та короткотермінове планування;
- державне програмування, в т.ч. цільове;
- узгодження інноваційної фіскальної політики у сфері навколишнього природного середовища економічною стратегією держави;
- узгодження економічних, соціальних та екологічних цілей, гармонізація екологічної, соціальної та економічної політики і законодавства;
- розподіл функцій між суб'єктами реалізації стратегії;

- координація дій на макро-, мікро- і мезорівнях. Система рішень і дій повинна бути продумана й узгоджена на всіх рівнях (відповідно до документу "Local Agenda 21");
- забезпечення моніторингу та контролю, відповідальність за реалізацію цілей стратегії сталого розвитку.

Світовий досвід розроблення та реалізації стратегії СР, безумовно, має велику цінність. До прикладу, можна проаналізувати організаційно-управлінські механізми реалізації стратегії СР у двох високорозвинених країнах – Швейцарії та Норвегії. У Швейцарії у березні 1993-го, після Конференції ООН у Ріо-де-Жанейро, Федеральна Рада створила Міждепартаментний комітет зі сталого розвитку IDARіо, до якого входили представники 20 федеральних агенцій. Федеральний Офіс з питань просторового розвитку сьогодні очолює IDARіо.

Прийнята у 1999 р. Федеральна Конституція вже включала такі пункти, як відповідальність населення Швейцарії перед наступними поколіннями. Стаття 2 Конституції як основну мету визначає покращення добробуту громадян, сталий розвиток та культурне різноманіття. У ст. 73 зазначено, що Федерація і її кантони повинні намагатися досягнути гармонії між природою та її здатністю до відновлення, з одного боку, та її використанням суспільством – з іншого. У ст. 54 головні елементи сталого розвитку включені до списку міжнародних цілей: покращення добробуту, боротьба з бідністю, повага прав людини, розвиток демократії, мирне співіснування націй і збереження природних ресурсів. Отже, у новій Конституції вже були закладені підвалини сталого розвитку, що містило істотну відмінність від старої конституції.

Насамперед у 1997 р. було розроблено та ухвалено Федеральною Радою Стратегію сталого розвитку Швейцарії. У грудні 2000 р. Федеральний Департамент з питань навколишнього середовища, транспорту, енергії та комунікації спільно з Федеральним Департаментом зовнішніх справ та Федеральним Департаментом економічних справ подали пропозицію до Федеральної Ради про уточнення та розвиток стратегії. Кінцевий термін був у 2002 р.

Швейцарська стратегія СР орієнтуються на компоненти економічної, соціальної та екологічної сфер. Ця стратегія передбачає участь в її розробленні всіх зацікавлених сторін. Залучаються різноманітні партії, проводяться круглі столи, які організовує Комісія або Національна Рада з питань сталого розвитку. Стратегія СР Швейцарії створювалась за участю її кантонів, громадськості, приватного сектору за допомогою консультаційних процедур. Тобто використовується підхід на основі партнерства (partnership based approach). Стратегія розроблялась на основі звітів, наприклад, одним із звітів є такий "Політика сталого розвитку Швейцарії: національна оцінка та перспективи" ("Sustainable Development Policy in Switzerland: National Assessment and Perspectives"). У червні 2001 р. Федеральна Рада Швейцарії звітувала Комісії зі сталого розвитку ООН про стан розроблення оновленої та виконання наявної стратегії СР. У травні 2000 р. Комісія ООН зі сталого розвитку закликала усі країни виконувати затверджений у 1992 р. план дій. Швейцарія звітувала про стан запровадження "Плану дій на XXI ст." у своїй країні.

У 2004 р. Федеральний департамент навколишнього природного середовища, транспорту, енергетики та зв'язку представив звіт за результатами запровадження стратегії СР 2002 р. Висновки полягали в тому, що реалізація цілей виконується повільніше, ніж передбачалось, через бюджетні обмеження; 13 із 26 кантонів запровадили певні ініціативи сталого розвитку; розроблено систему із 115 показників сталого розвитку і визначено, що система показників повинна постійно оновлюватись. Федеральний Офіс з питань просторового розвитку щороку звітує на базі інформації, наданої федеральними агенціями. IDARіо розглядає звіт, після чого він передається Федеральній Раді, Парламенту та Федеральній Адміністрації. Уряд Швейцарії застосовує міжсекторальний підхід у розробленні та реалізації стратегії СР.

Основними характеристиками стратегії СР 2002 р. були рівновага між трьома сферами (економіка, суспільство, навколишнє природне середовище); увага як до внутрішньої, так і зовнішньої політики держави; розроблення конкретного плану дій і підхід – "орієнтація на результат"; широка (всеохоплююча) стратегія, що не орієнтується тільки на окремі сфери. Під час консультаційного процесу, версію стратегії було представлено кантонам, зацікавленим сторонам для розгляду, їхню оцінку також брали до уваги.

Стратегія СР Швейцарії передбачається збереження людського середовища існування, природних ресурсів для змоги їхнього використання наступними поколіннями, а це передбачає збереження природних територій та біорізноманітності; використання відновлюваних ресурсів на такому рівні, щоб вони встигали відновлюватись або навіть поповнюватись; використання невідновлюваних ресурсів на відповідному рівні; викиди будь-яких шкідливих токсичних речовин повинні бути зменшені до безпечного рівня; вплив природних катастроф має бути зменшений.

У 2000 р. Федеральна Рада утворила новий орган Федеральний Офіс з питань просторового розвитку, який був відповідальний, окрім усього іншого, за впровадження та реалізацію дій, затверджених на конференції у Ріо.

Просторовий розвиток є однією з основних сфер стратегії СР. Ці три виміри сталості (економічний, соціальний, екологічний) тісно пов'язані між собою у просторовому плануванні. Міста та агломерації набувають дедалі більшого значення як центри, двигуни економічного зростання та розвитку інновацій, з чим також пов'язані й соціальні проблеми. Розвиток заселених територій та їхні забудови пожвавлює розвиток транспортної мережі та не сприяє збереженню земель та ресурсів. З метою посилення сталості просторового розвитку Федеральна Рада приймає такі міри: реалізація цілей, заданих у документі "Директиви політики планування Швейцарії"; федеральні та локальні плани ближче підводяться до концепції сталого розвитку; акцент на сталому розвитку у співпраці між кантонами; удосконалення ефективності використання земель.

З метою моніторингу процесу сталого розвитку Федеральна Рада вимагає розроблення системи показників сталості. Така система уможливіє інформування Федеральною Радою громадськості та усіх зацікавлених осіб.

У 2005 р. створена система показників для моніторингу сталого розвитку MONET (Monitoring Nachhaltiger Entwicklung). Розробляли систему Швейцарський Федеральний Статистичний Офіс, Швейцарська Агенція навколишнього природного середовища, лісів і ландшафтів, а також Швейцарський Федеральний Офіс з питань просторового розвитку. Мета системи – надавати інформацію про поточну ситуацію та зміни в економічній, соціальній та екологічній сферах сталого розвитку і відповідно показати стан та позицію Швейцарії щодо інших країн. Система розділена на 26 тем, кожна з яких представлена 4-10 показниками.

У 2008 р. Національну Стратегію сталого розвитку було останній раз переглянуто і затверджено Федеральною Радою. Міждепартаментний комітет зі сталого розвитку затвердив План дій на 2008-2011 рр. Відповідальні за його виконання відповідні департаменти Федеральної Адміністрації. Пріоритетним сферами Плану дій стратегії СР є зменшення темпів та ризику глобального потепління, підвищення економічної продуктивності та відділення її від споживання ресурсів та енергії, стале використання природних ресурсів і мінімізація впливу на навколишнє природне середовище, забезпечення рівного доступу громадян до економічних та соціальних ресурсів.

У Швейцарії досить сильний механізм вертикальної інтеграції. Взаємозв'язки на національному, регіональному (кантони) та місцевому рівнях координуються за допомогою Форуму сталого розвитку, який проводиться два рази на рік з 2001 р. Мета форуму: обмін інформацією про проекти та плани СР, моніторинг, можливість залучення більшої кількості організацій, приватних власників, представників громадськості та бізнесу. Вони залучаються разом до переговорного процесу.

У Норвегії першу Національну стратегію сталого розвитку (НССР) було затверджено Радою міністрів у 2002 р. У 2004 р. запроваджено Національний план дій для реалізації сталого розвитку. У складі бюджетного процесу НССР презентована у 2007 р. на 2008 р. У 2009 р. вперше відзвітовано про роботу Уряду у сфері сталого розвитку. Система показників (18 показників) сталого розвитку розроблено у 2005 р. Запровадження національних пріоритетів сталого розвитку на державному та місцевому рівнях здійснюється за допомогою стратегічної мережі "Vital Municipalities". Вона забезпечує співпрацю між Національною Асоціацією локальної та регіональної влади та Міністерством навколишнього природного середовища. Додаткову угоду "Green Energy Municipalities" було запроваджено між урядом і 21 муніципалітетами. У 2008 р. було представлено оновлену Норвезьку стратегію сталого розвитку, цілі якої вже були скоординовані з бюджетним процесом. До виконання стратегії залучаються: влада, муніципалітети, неурядові організації, компанії, громадськість. Стратегія сфокусована на тому, який внесок Норвегія може зробити для сталого розвитку на глобальному та національному рівнях. Цілі стратегії СР охоплюють такі сфери (економічна, екологічна та соціальна складові взаємопов'язані): міжнародні зв'язки з метою просування сталого розвитку та боротьби з бідністю; кліматичні зміни, озонові діри, забруднення повітря; біорізноманіття та культурна спадщина; природні ресурси; хімічні

ришки; сталий економічний та соціальний розвиток; менеджмент природних ресурсів.

У 2006 р. Міністерство фінансів організувало перегляд цілей НССР експертами зі Швейцарії. Це передбачало також перевірку політики сталого розвитку Норвегії, зокрема дослідження інституційних аспектів. Внаслідок два показники додали до системи показників, затвердженої у 2005 р., а деякі показники довелося відкоригувати. Під час розроблення системи показників у Норвегії використано "капіталу" (capital approach), що будується на концепції добробуту, в центрі якої національне багатство. Національне багатство складається з компонентів, які мають ринкову ціну, а також компонентів вироблених послуг, які не продаються на ринку.

В останні роки "План дій на XXI ст." втратив свою вагомість в Норвегії і в інших країнах. Ця концепція вже не розвивається за інерцією. Натомість у країні є два проекти, координовані урядом: "Vital Municipalities" і додаткова угода "Green Energy Municipalities". "Vital Municipalities" – це угода співпраці між Національною Асоціацією локальної та регіональної влади та Міністерством навколишнього природного середовища. Угоду було підписано у 2006 р. строком на 5 років. Близько 150 муніципалітетів беруть участь у мережі, що приблизно становить 35 % усіх муніципалітетів країни. Метою є долучення 200 із 430 муніципалітетів Норвегії. Кожен із муніципалітетів повинен присвятити свою діяльність одному або двом аспектам будь-якої з трьох сфер: економічної, екологічної або соціальної. "Green Energy Municipalities" – угода між місцевою владою та урядом (представленим Міністерством місцевого уряду і регіонального розвитку, Міністерством палива та енергетики та Міністерством навколишнього природного середовища). Програмною метою є залучення муніципалітетів до діяльності у сфері покращення енергетичної ефективності, відновлюваної енергії (біо-енергії) і зменшення викидів парникових газів.

Муніципалітети були також залучені до реалізації "Плану дій на XXI ст.", хоча ці спроби здебільшого охоплювали діяльність щодо навколишнього природного середовища і боротьби з бідністю.

Національний комітет з питань сталого розвитку, який очолив Прем'єр-міністр, передбачає широку участь міністерств, представників неурядових організацій. Основним завданням є досягнення національного та міжнародного консенсусу, ефективної співпраці між Урядом, бізнес-структурами, дослідницьким сектором, торговельними спілками, громадськими і молодіжними організаціями.

Метою Державного комітету з питань навколишнього природного середовища діяльності є розроблення інтегрованого підходу до реалізації стратегії сталого розвитку, планів та програм дій, залучаючи до цього процесу громадське суспільство; розроблення методів ефективної політики з питань навколишнього природного середовища та збільшення величини асигнувань із держбюджету на цю сферу діяльності. Отже, практика реалізації стратегії СР у таких високорозвинених країнах, як Швейцарія та Норвегія, є дуже цінною. Саме такий досвід може бути надзвичайно корисним для України. У

2002 р. у Йоганнесбурзі на саміті сталого розвитку Україна зобов'язалась запровадити комплексну програму імплементації на національному рівні рішень у сфері сталого розвитку. Але це стало черговою невиконаною відпискою.

Постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 1997 р., № 1123 було створено Національну комісію сталого розвитку України при Кабінеті Міністрів України. Указом Президента України від 4 лютого 2003 р., № 76 Національна комісія зі сталого розвитку була створена при Президентові України як консультативно-дорадчий орган. 3 травня 2003 р. Указом Президента України – № 388 було затверджено Положення про Національну раду зі сталого розвитку України, а Указом Президента України від 2 лютого 2007 р., № 118 було ліквідовано Національну Раду зі сталого розвитку України. Отже, такі декоративні утворення, як Національна рада сталого розвитку при Президентові України і Національна комісія сталого розвитку при Кабінеті Міністрів України або взагалі не скликалися, або були обмежені консультативними функціями.

У 2003 р. Кабінет Міністрів України затвердив "Комплексну програму реалізації на національному рівні рішень, прийнятих на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку, на 2003-2015 рр.". Але практичні механізми втілення вимог законодавства, майже, не були розроблені.

Отже, як бачимо, в Україні усі цілі залишаються лише на документальному рівні. Брак бюджетних коштів не дає можливості фінансувати затверджені програми. Не ведеться моніторинг та практично немає інформації щодо процесу реалізації і результативності затверджених програм. Саме тому детальний аналіз і використання досвіду високорозвинених країн можуть допомогти Україні розробити і затвердити ефективну ССР. Проаналізувавши досвід європейських країн у сфері сталого розвитку, можна виділити такі загальні організаційно-управлінські механізми реалізації стратегії СР:

- забезпечення взаємозв'язку економічної, соціальної та екологічної сфер;
- залучення неурядових організацій, бізнесових структур, приватного сектору, інститутів, дослідницьких центрів до процесу розроблення та реалізації ССР;
- проведення форумів СР, спільних круглих столів з усіма зацікавленими особами, опитування населення, дослідження громадської думки;
- забезпечення прозорості та ефективного партнерства;
- створення інституційної бази сталого розвитку;
- створення органів (департаментів, комісій), відповідальних за розроблення та реалізацію політики СР;
- налагодження ефективної взаємодії координаційних органів СР на макро-, мезо- та мікрорівнях;
- забезпечення ефективного розподілу повноважень;
- проведення моніторингу та звітності, встановлення надійного контролю за реалізацією стратегії;
- розроблення системи ефективних показників сталості.

Основними проблемами, що виникають на шляху розроблення та реалізації стратегії сталого розвитку, є такі: застосування ефективного механізму зворотного зв'язку (моніторингу та контролю за діяльністю органів у сфері сталого розвитку, реалізацією заданих цілей); відсутність у стратегіях чітких вимірюваних цілей; ефективне довготермінове планування; розроблення та

реалізація чітких планів дій на місцевих рівнях та контроль за їх виконанням; узгодженість механізмів реалізації стратегії сталого розвитку із бюджетним процесом; застосування повного набору ефективних механізмів фінансування сталого розвитку; застосування механізмів інноваційної фіскальної політики.

На сьогодні методи управління сталим просторовим розвитком не здатні враховувати та реалізовувати міждисциплінарний підхід, який дає змогу вирішувати проблеми просторової організації та сталого розвитку регіонів на системній основі. Сучасне управління сталим просторовим розвитком системою потребує удосконалення, оскільки тепер воно спрямоване лише на окремі об'єкти, що входять у систему. Тому необхідним є створення системи управління сталим розвитком просторової системи як єдиного цілого.

Література

1. Волошин Д.В. Изменение климата: экономико-экологические проблемы / под ред. Степанова. – Одесса : Ин-т проблем рынка и эколого-экономических исследований НАН Украины, 2007. – 309 с. – С. 16.
2. Гринів Л.С. Екологічна економіка : навч. посібн. – Львів : Вид-во "Магнолія 2006", 2010. – С. 464.
3. Данилишин Б.М. Екологічна складова політики сталого розвитку.
4. Данилишин Б.М. Україна: проблеми сталого розвитку / Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Лібанова Е.М. // Наукова доповідь. – К. : РВПС України НАН України. – 1997. – 149 с.
5. Мельник Л.Г. Основи стійкого розвитку : навч. посібн. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2006. – 383 с.
6. Guiding Principles of Sustainable Spatial Development of the European Continent // European Conference of Ministers responsible for Regional Planning (CEMAT).
7. National Strategies for Sustainable Development: Challenges, Approaches and Innovations in Strategic and Co-ordinated Action (Based on a 19-country Analysis) // International Institute for Sustainable Development, Freie Universität of Berlin, Stratos Inc.
8. Sustainable Spatial Development. Region of Navarre's Case, The European Spatial Development Perspective, Regional Act of Spatial Planning and Urbanism.

Сторожук А. Организационно-управленческие механизмы реализации стратегии устойчивого развития: проблемы и сравнительный анализ

Обоснованно необходимость разработки и внедрения стратегии устойчивого развития на общегосударственном и местном уровнях. Проведен сравнительный анализ организационно-управленческих механизмов реализации стратегии устойчивого развития в некоторых европейских странах. Обнаружены общие эффективные организационно управленческие механизмы и основные проблемы на пути разработки и реализации стратегии устойчивого развития.

Ключевые слова: стратегия, устойчивое развитие, пространственное развитие, инструменты, организационно управленческие механизмы реализации стратегии устойчивого развития.

Storozhuk A. Organizational-administrative mechanisms of sustainable development strategy realization: problems and comparable analysis.

Necessity of forming and realization of sustainable development strategy on national and local levels grounded. Comparable analysis of organizational and administrative mechanisms of sustainable development strategy realization conducted. Common effective organizational – administrative mechanisms and main problems of sustainable development strategy realization revealed.

Keywords: strategy, sustainable development, spatial development, tools, organizational – administrative mechanisms of sustainable development strategy realization.